

I

Bündnis Sara Wagenknecht – nybrud eller historisk parentes?

Når jeg løbende har fulgt Bündnis Sara Wagenknecht (BSW) i Tyskland skyldes det først og fremmest en fornemmelse af (og jeg understreger fornemmelse), at vi her ser et nybrud og tillige et længe ventet opbrud fra "venstrefløjens" selvforskyldte isolation fra arbejderklassen, arbejderbevægelsen og store dele af den lavere middelklasse. Det sker i en periode, som i sig selv er kendetegnet ved politisk opbrud på alle fronter.

Nogle få data

Men lige et kort historisk rids. BSW blev forberedt gennem hele 2023 og grundlagt den 8. januar 2024 af 44 personer, som hovedsageligt kom fra venstrefløjenspartiet Die Linke. Partiet som vel både er et parti og endnu ikke helt et parti kalder sig selv en alliance og vil først skifte navn efter Bundestagsvalget den 23. februar 2025. Ved EU-valget opnåede partiet 6.2% af stemmerne på en EU kritisk linje og et krav om fred i Europa og en samlet europæisk sikkerhedsarkitektur inkluderende Rusland. Partiet er ikke EU modstander men særdeles kritisk overfor den voksende centralisme i EU og kommissionens tilsidesættelse af EU's sociale dimension – og ikke mindst udtalte russofobi.

Ved delstatsvalgene i Thüringen, Sachsen og Brandenburg i efteråret klarede partiet sig over forventning og opnåede henholdsvis 15.8%, 11% og 13.5%. Et fornemt resultat for et så ungt parti med et forholdsvis kort program og en meget begrænset organisatorisk styrke. (hvilket BSW selv erkender er dets helt store svaghed).

Jeg er endnu ikke afklaret om, hvorvidt BSW's begrebslige vaghed og lidet konkrete formuleringer om organisations- og magtspørgsmålet alene er taktisk bestemt, eller vagheden skyldes regulær uafklarethed og vanskelighederne ved at løfte sig ud af fyrre års politisk rodløshed hos afløserne af den kommunistiske bevægelse og den radikale venstrefløjens sammenbrud. Jeg hælder nok mest til den sidste vurdering.

Hvad er BSW for en fisk?

I dag, hvor snart sagt hele pibetøjet af politologer og lederskribenter i den tyske presse nærmest overgår hinanden i at rubricere BSW, befinder vi os i en situation, som jeg vil vælge at kalde en begrebslig spændetrøje. Samlet set har vi vanskeligt ved at formulere visioner eller overgribende strategier, som rækker ud over den "forlængede aktualitet". Billedet er i hvert fald klart i Tyskland, hvor meningsdannerne kalder BSW for enten venstrefløjsparti på økonomien og socialkonservativ på værdipolitikken, eller et regelret populistisk protestparti. Andre igen kalder partiet leninistisk alene ud fra det forhold, at man fra stifternes side gerne vil have styr på, hvem der melder sig ind i partiet og af samme grund har stramme optagelsesprocedurer. BSW er til en vis grad selv årsag til den kategoriale forvirring. Partiet/alliancen har nemlig endnu ikke udformet et sammenhængende principprogram og indtil for nylig alene formuleret sig gennem aktuelle statements og et kortfattet valgprogram op til EU-valget i juni.

En indskudt generel betragtning

Det radikale højre. Det radikale venstre. De populistiske partier. Den politiske midte er alle spatiale metaforer, der refererer til et givent rum defineret af den "stabiliserende midte". Forstyrrelsen/oppositionen er blevet periferiens privilegium, og her har ambitionen hovedsageligt været at erobre eller fortrænge midten som cementeret majoritet. Ret meget længere rækker de politiske ambitioner fra f.eks. AfD og andre nationalkonservative partier i Europa ikke. Om de gør det for BSW, må tiden vise.

Men alle de spatiale metaforer bekræfter "den forlængede aktualitet" og lader befolkningen eller de forskellige socialgrupper tilbage med en forestilling om, at bevægelserne og kampene alene drejer sig om positioner indenfor det givne rum, som igen defineres parlamentarisk. Resultatet er også, at det politiske rum og den videre horisont er reduceret til tekniske korrektioner med "midten" som bestemmende majoritet. Når politik og politisk kamp konstant snøres sammen til et valg mellem forskellige samfundsiingeniørers forslag til stabilisering af samfundets givne ustabilitet, skyldes det, at politik handler om noget mere uforudsigeligt og farligt end tekniske løsninger. Nemlig om kampen mellem klasseinteresser og

erobringen af politisk og økonomisk magt til at gennemføre disse. Som i sagens natur kan være grænseoverskridende for visse klasseinteresser.

Hvis vi i stedet sætter begreber og ikke metaforer (og sætter det diffuse begreb populisme i parentes), fremstår det radikale højre som en kombination af nationalkonservatisme og social konservatisme, hvor nationen som interessefelt opløser klasseinteresserne i nationsinteresse for de socialgrupper, der ikke længere har et sprog eller et udsyn, der adækvat kan udtrykke deres klasseinteresser – både som nation og som klasse. Disse begreber er klart politiske, socialt og økonomisk substantielle og kan af samme grund diskuteres politisk.

Det volder mere besvær at nå til klarhed over de politiske partigrupper, der rubriceres som det radikale venstre. Her refereres der ikke længere eller i hvert fald sjældnere til en bestemt socialistisk eller anarkistisk ideologi eller et sammenhængende verdenssyn men alene til abstrakte begreber som retfærdighed, lighed, menneskelighed mv. Det er bemærkelsesværdigt, hvor sjældent repræsentanter fra de samme partier omtaler sig selv som socialister. På den led bidrager ”venstrefløjen” til at holde den politiske diskussion indenfor snævre tekniske, juridiske og moralske rammer – en tilstand, hvor politisk sammenhængskraft opløses i fragmenter.

Men nedenunder de spatiale metaforers dominans gemmer det måske vigtigste problem sig. De politiske diskussioner, som de udspiller sig i parlamenterne og i medierne, er rensset for handlende subjekter ude i samfundet – altså handlende større socialgrupper/klasser. Midten er i dag en samlebetegnelse for de selvudråbte velfærdsregulerende partier og strømninger, der trods forskelle både i historie og tidligere klassereferencer bekender sig til det liberale demokrati og kapitalismen i en eller anden form som den eneste realistiske og faktisk ønskværdige samfundsformation (i en sådan forestillingsverden er der ikke plads til klassekampe og handlende subjekter). Altså det stabiliserende midtpunkt, der holder *rummet* sammen også i de situationer, hvor kapitalismen selv udløser næsten kaotiske centrifugale bevægelser, som tilfældet er nu.

På et tidspunkt i den centrifugale turbulens bliver partierne i ”midten” som sammenhængskraftens advokater til karikaturer på sig selv, fordi de, som vi

ser det i dag, kæmper mod vindmøller. Midten optræder mere og mere krigerisk defensivt overfor alle samfundskræfter og politiske bevægelser, der betvivler midterpartiernes og midter-regeringernes autoritet.

Ironisk nok vender partierne i den liberal-demokratiske "midte" ikke så meget aggressionen mod den "etablerede venstrefløj". Nok fordi dens tydelige deroute er kendetegnet ved en indlejring i middelklassens værdisæt og som sådan uden materiel kraft. De tidligere socialistiske bevægelser, der nu er blevet til venstrefløj i den spatiale relation til "midten", har som socialdemokratiene givet efter for det neoliberale pres og vendt arbejderklassen – et blandt flere historiske subjekter – ryggen og over de sidste to årtier orienteret sig mod den velbjergede middelklasse. Hvor moral og ideale fordringer er drivkraften, og hvor den praktiske politik hele tiden opsuges parlamentarisk i midten med tab af social forankring og overtagelse af en abstrakt liberal rettighedstænkning som resultat. Og ikke mindst overtager midtens defensive holdning til snart sagt alt.

Bündnis Sara Wagenknecht som møsterbryder?

Omtalte udvikling har bidraget til at sløre klassebilledet og omdanne "de stolte fattige" (Robespierre) til de uformående fattige, som skal hjælpes. Det passer midten udmærket. Velfærdsstaten er over 40 år blevet omdannet fra at være en mellemstation i klassekampen mellem arbejderklassen og kapitalistklassen til at være endepunkt for en lang historisk udvikling. På den led har Fukuyama vundet. Venstrefløjen er abdiceret fra et systemoverskridende perspektiv. Den kan alene skelne mellem demokratisk kapitalisme og autokratiske kapitalisme. Eller som man vel nok vil formulere det, velfærdsregulerede kapitalisme. Det er og har været den professionelle middelklassens grundudgangspunkt også den gang, hvor den sympatiserede med arbejderbevægelsen. I den forstand er venstrefløjen blevet konservativ, for så vidt den forsvarer middelklassens interesser i dag på bekostning af klassens nedre lag, småborgerskabet og arbejderklassen.

Bündnis Sara Wagenknecht repræsenterer et opbrud fra det mønster og forsøger at erobre et voksende gab eller vakuum i det politiske spil i den "forlængede aktualitet". Partiet er som sådan ikke kun et protestparti eller et bolværk mod nationalkonservatismen. Det har som ambition at lægge en

død venstrefløj i graven og genfinde et fundament i arbejderklassen og den lavere middelklasse ved dels at udvise sensitivitet overfor disse socialgruppers faktiske livsvilkår og dels angribe kapitalismens eksesser og dyrkelsen af frihedsrettighedernes universalisme.

Måske lykkes det partiet at bevæge sig fra kursændringen og forsvaret til at skabe en egentlig vision for, hvordan dets noget vage program skal realiseres. Altså formulere en strategi vedr. magtspørgsmålet, og hvad magten skal bruges til, og hvordan den skal udøves. Nået hertil vil partiet blive tvunget til at erklære sig som et socialistisk – demokratisk socialistisk parti – med en bestemt opfattelse af begrebets substans og verdenssyn. Og ikke mindst gestalte det handlende subjekt, som nødvendigvis må indeholde konkrete forestillinger om klassealliancer og interessebalancering. Eller i modsat fald blive en historisk parentes.

Det ømtålelige nationale spørgsmål

Det er aktuelt ganske fornuftigt at tage nationen som flertallets udgangspunkt og dets levevilkår alvorligt. Men partiet render ind i et problem, når nationen defensivt sættes som modsætning til en anden dominerende metafor – globalisering. Alle er i dag kritiske overfor globaliseringens konsekvenser især, fordi det er ved at blive erkendt, at den aldrig har eksisteret som andet end rum for kapitalens centrifugalkræfter. Indsætter vi i stedet et andet begreb, som ikke er en spatial metafor – internationalisme – ændres sagen afgørende. Handlemuligheder her og nu og på lang sigt åbnes. Internationalisme - mellemværendet mellem nationer/fædrelande - gør mellemværendet til det centrale processuelle forhold og åbner for praktiske måder at engagere sig politisk i eksempelvis EU, i de geopolitiske konflikter, indenfor de forskellige internationale organisationer mv. Med andre ord, forbinde Heimat (hjemstavn) med samarbejdet med de andre Heimats *politisk formidlet* og ikke negativt formidlet gennem markedet og kapitalismens evige ekspansion. Det vil også lette i diskussionen om flygtninge og indvandrere på den måde, at den defensive tilgang kan overvindes. Som Platon skriver i "Lovene", afhænger et lands tryghed og evne til at leve i godhed og tilkendelsen af samme ret til alle de andre lande/bystater.

Det er ikke helt lige til at tyde BSW's forhold til liberaldemokraternes påstand om at repræsentere de universelle værdier. Det ville ellers have været velgørende, hvis BSW slog fast, at universelle værdier er en abstraktion hægtet sammen med metaforen globalisering. Globaliseringens inderste væsen er forestillingen om verdens omslutning af vestens værdier og interesser. Som den moderne afløser af det imperialistiske/residualkoloniale verdenssyn. Det verdenssyn brydes ikke ved moralprædiker og hændervridende politiske udtalelser men gennem praktisk planlagt inter-nationalisme med respekt for de enkelte nationers valg af samfundsindretning og kritik af alle former for andre nationers magtinterventionisme. Kort sagt at opfatte sit eget system og sin egen nation som et historisk produkt og forudsætning for at komme ud over "den historisk forlængede aktualitet".

BSW's valgprogram for Bundestagsvalget

Indtil for nogle uger siden var det sparsomt med indsigt i, hvordan BSW egentlig vil handle på den store politiske scene. Jeg har haft en formodning om, at partiets fremkomst og nationalkonservatismens fremmarch i flere europæiske lande ville accentuere disse spørgsmål også i dele af socialdemokratiene. Nu har BSW så fremlagt partiets valgprogram og læst for pålydende minder det i alt væsentligt om socialdemokratiernes politik i velfærdsstaternes velmagtsdage. Og er af samme grund også uldent, når det gælder magtspørgsmålet og klassekampen.

Partiets ageren i koalitionsforhandlingerne i Brandenburg og Thüringen har ikke været prangende. I koalitionsdokumenterne skal man lede længe efter de mærkesager, som BSW gik til valg på ved delstatsvalgene. Det kan selvfølgelig tolkes som et resultat af rå taktiske vurderinger om at undgå politisk isolation før Bundestagsvalgets store prøve i februar. Men det modsatte kan også være tilfældet. At partiet klapper sammen i ren parlamentarisk opportunistisk, når det ikke kan holde sig fri af magtspillet.

Men nu har vi som sagt adgang til BSW's valgprogram, som jeg vil vove at takserer som klassisk socialdemokratisk velfærdsstatspolitik: Stop for privatisering af de klassiske velfærdsinstitutioner. Markant forbedret uddannelsessystem *for alle*. Accelereret udbygning af infrastrukturen og den kollektive trafik. Femten euro som garanteret mindsteløn. Støtte til de små

og mellemstore virksomheder. Forbedret social sikring, øget alderspension og flerårigt loft over alle huslejestigninger. Demokratisering af EU og mod den hastigt voksende centralisering i EU, herunder styrkelse af EU parlamentets magt og betydning. Massiv indsats for at forbedre forholdene i de fattigste regioner i Tyskland. Afstand til den ”småborgerlige” identitetspolitik og ikke mindst en klar antimilitarisme med forslag om en hurtig fred i Ukraine og en utvetydig fordømmelse af den israelske krigerske ekspansionisme i Mellemøsten og massedrabene i Gaza – og ikke mindst en europæisk sikkerhedsarkitektur, der inkluderer Rusland og af samme grund gør Nato overflødig. Hvad angår det helt centrale miljøspørgsmål er linjen hovedsageligt den, at miljøødelæggelserne skal bekæmpes gennem stram statslig regulering af markedet, store investeringer i miljøvenlige innovationer indenfor industrien og mere kontroversielt udvikling af renere forbrændingsmotorer i bilerne – og vel at bemærke energi og miljøforbedringer, som de almindelige borgere kan betale. Med de politiske mærkesager giver det sig selv, at BSW også ønsker ophævelse af Schuldenbremse (tysk budgetlov, der kræver et statsbudget i balance).

Hvad angår flygtningepolitikken, som er det spørgsmål, de mange politiske kommentatorer har slået ned på, når de rubricerede BSW som socialkonservativt i værdipolitikken, så anlægger partiet en pragmatisk linje: flygtningenes optagelse i det Tyske samfund har nået sine grænser, og der skal fremover føres en kontrolleret og human flygtningepolitik. Som ifølge BSW indebærer udvidet økonomisk støtte til de Afrikanske- og Mellemøstlige lande for at begrænse flygtninge- og migrationsstrømmene samt placering af asylbehandlingerne i nærområderne udenfor Europa. Det smager af AfD’s positioner men adskiller sig afgørende ved at lægge vægt på den afbalancerede regulering af immigrationen og insisteren på beskyttelse af de flygtninge og indvandrere, der befinder sig i Tyskland i dag.

Hvad så – en foreløbig konklusion

Hvis jeg har ret i, at BSW for nuværende mest bærer et socialdemokratisk klassepræg med en usædvanlig og ganske konkret følsomhed overfor arbejderklassens og den nedre middelklassens leveforhold og interesser, kan partiet måske opfange en del af de tidligere socialdemokratiske stemmer, som lige for tiden føler sig tiltrukket af AfD’s nationalkonservatisme og sentimentale Heimatsdiskurs. Og hvis det forholder sig sådan, kan BSW

udvikle sig til at blive SPD's eksterne venstrefløj, sådan som Oskar Lafontaine (en af partiets medstiftere og tidligere finansminister i SPD) altid har drømt om. Men dertil kræves, som BSW i øvrigt selv er opmærksom på, en del mere end et valgprogram og gode meningsmålinger. En velfunderet og demokratisk opbygget organisation er uomgængelig. Og ikke mindst en strategi for det parlamentariske magtspil, så BSW ikke ender som de andre socialistiske partier, når klasse modsætningerne og de politiske kampe for alvor spidser til og en konfrontation med de magtfulde kapitalinteresser er uundgåelig.

Nybrud eller historisk parentes balancerer lige nu på en knivsæg, hvor nybruddet ikke ligger i Bundestag og delstatsparlamenterne men i BSW's vilje, mod og evne til at mobilisere de vælgergrupper, som de hævder at repræsentere.

Jan Helbak

II

Den binære tæknings fængsel

At krigen i Ukraine ikke kun handler om Ukraine, er efterhånden en fastslået kendsgerning. Vinder Russerne i Ukraine, er det kun spørgsmål om tid, før den russiske hær står udenfor Le Havre. Det billede hamrer Mette Frederiksen fast dag efter dag i hendes trusselsretorik. Krigen i Ukraine skal derfor uden undtagelse også opfattes som vores krig – mener hun.

Det er en stedfortræderkrig, som indenfor en flerhed af områder (bl.a. Ukraine, Mellemøsten, Rumænien, Georgien, Syrien, Iran) føres mellem Vestens ”organiserede front af demokratier” mod autokratiske regimer – in casu Rusland, Kina og Iran (for tiden). Kort sagt en verdensomspændende konfrontation mellem to fronter.

Tidligere under den kolde krig var modstillingen: ”den fri verden mod det kommunistiske imperium” eller under Reagan; ”ondskabens imperium”. Den afgørende forskel fra den kolde krig til i dag var og er, at Sovjetunionen, hvor degenereret det socialistiske system end var, repræsenterede et alternativ til kapitalismen – i perverteret form et vindue til fremtiden.

Selvfølgelig er der nu som tilforn tale om overfladiske buzzwords, der fungerer som signalmarkører og pladsholdere for den mindre sofistikerede udgave; ”det gode mod det onde”. I dette tankens fængsel trænger en forpligtelse sig på: at insistere på den kritiske analyse for at dekomponere brugen af de to begreber og konfrontere den overfladiske og primitive modstilling som grænsemærker for, hvad der kan tales om. Selv om det under det nuværende ophedede og mediebarne krigshysteri forventeligt kan være forbundet med marginalisering.

Neoliberal modstilling

Allerede i 1998 formulerede de magtpolitiske grupperinger i det Republikanske parti i USA modstillingen mellem demokrati og autokrati som ramme for amerikansk udenrigspolitik. En videreudvikling af Wolfowitz doktrinen fra 1992, som slog fast, at amerikansk udenrigs- og sikkerhedspolitik skulle gøre enhver udfordring af USA's dominans umulig. Bill Clinton administrationen overtog af opportunistiske grunde konceptet. Efterfølgende trængte det strategiske koncept ind som styrende tænkning i

den amerikanske administration, i den politikformulerende elite og i store dele af mainstream pressen, hvor Biden administrationen alene har spidsformuleret modstillingen i sin embedsperiode. Tilskyndet af krigen i Ukraine.

Kun få måneder før (december 2021), russiske tropper invaderede Ukraine, forsøgte Biden at samle en række lande til en ”demokrati konference” i Washington. I sig selv dementerede deltagerkredsen opfattelsen af, at det strategiske koncept indeholder et klart demokratibegreb. Flere af deltagerlandene kunne ikke ligefrem siges at være demokratiske, men de fyldte, når frontlinjerne skulle trækkes op.

Det hører dog med, at Bidens demokratikonference i øvrigt ikke alene var møntet på Ruslands troppeopmarch, som havde været undervejs siden november 2021 men i stedet på støtte til USA’s opbygning af en alliance stærk nok til at inddæmme Kina, der som bekendt udgør USA’s virkelige udfordrer og sandsynlige hovedmodstander i de kommende konfrontationer om, hvem der sætter dagsordenen på verdensmarkedet. Forventeligt handlede konferencen ikke så meget om demokrati – især ikke om præcisering af begrebet – men mere om at formgive en front mod ”autokratiet” (læs Kina og Rusland), som heller ikke blev nærmere defineret.

Kort tid efter lagde den amerikanske administration kortene på bordet ved i februar 2022 at offentliggøre sit strategiske koncept for ”frontopbygning” i Stillehavet – Indo-Pacific Strategy – en ny ”demokratisk front” til at inddæmme det autokratiske og ekspansive Kina.

Demokrati og autokrati som flydende holdningsmarkører

Vi kommer dog ikke langt blot ved at problematisere modstillingen. Lad os derfor tage fat i de to begreber, selv om det i sig selv nok ikke ændrer det store her og nu. Men en mere åben diskussion af begreberne her ved udgangen af 2024 kan måske bruges som fremtidens vaccine mod det binæres diskursive tyranni og intellektuelle meningsløshed.

Begge begreber er i sig selv så åbne og bøjelige, at de kan anvendes fuldstændigt vilkårligt. Det har været tilfældet før og er det igen. Især begrebet autokrati er så flydende og upræcist, at det først og fremmest tjener som pladsholder for ikke-liberale demokratier, hvor begrebet illiberale demokrater i virkeligheden anvendes som en slags mindre virulent mellemproportional.

Men først det nøgterne blik på begrebet demokrati. Demokrati betyder ikke andet end folkestyre. Folket som suveræn i modsætning til folkets tidligere status som undersåtter til en suveræn eller et ensemble af suveræne. Enevældig konge, despot, diktator eller enerådende juntaer. Autokrati betyder modsat ikke andet end fåmandsvælde. Men som sådan siger begrebet ikke noget om autokratiets tilblivelseshistorie, hvad der ikke er uden betydning. Det såkaldte autokrati kan være resultatet af demokratiske valg, hvor folket har delegeret magten til nogle få.

I begge tilfælde repræsenterer begreberne et magtsystem, og i begge tilfælde udfolder demokrati eller autokrati sig i et bestemt samfundssystem, som indenfor nyere historisk tid er kapitalisme. Begrebernes politiske betydning og identitet som statssystem kan ikke løsrives fra den samfundsstruktur, det er stat for og politisk system for.

Hvis vi så går lidt nærmere på de to begreber, og hvordan de anvendes, bliver deres betydningsmæssige tomhed indlysende, medmindre de relateres til helt bestemte historiske og aktuelle sociologiske kontekster.

Liberalt demokrati

Når præsident Joe Biden eller statsminister Mette Frederiksen bruger begreberne – eksempelvis begrebet demokrati – refererer de alene til liberalt demokrati – som demokrati overhovedet.

De og de fleste andre vestlige statsledere tager for givet, at begrebet ”liberal demokrati” har universel og udtømmende betydningsstatus og som et begreb, der afgrænser de liberale demokratier negativt overfor alle andre styreform, som i dag forskelsløst rubriceres som illiberale (en elastisk og transformativ afgrænsningsmarkør) eller som autokratier. Som sådan er det næsten lykkedes at opløse det andet betydende historiske begreb – socialisme – ind i autokratikategorien. At socialdemokratierne nu er med på den vogn kan virke noget paradoksalt al den stund, socialdemokratierne (Internationalt og Europæisk) faktisk bekender sig til demokratisk socialisme. Altså en anden demokratiform end den liberale model, selv om det dog aldrig er lykkedes den socialdemokratiske bevægelse at give begrebet demokratisk socialisme et mere præcist og konsistent indhold.

Af samme grund er det liberale demokrati som grundbegreb langsomt og næsten modstandsløst blevet overtaget af socialdemokratiet og afkoblet fra tvillingebegrebet – lighed. Dvs. demokrati som ren styreform og udvælgelsesteknik, sådan som det ligger i det liberale demokratis begreb, og

som klarest er blevet beskrevet af økonomen Schumpeter i sin provokerende bog fra 1942 – Capitalism, Socialism, Democracy; som konkurrenceregler for udvælgelsen af den elite, der skal styre landet kombineret med et udbygget og kontrollerende retssystem.

Her ses i øvrigt helt bort fra, at det amerikanske præsidentstyre og forfatningen ligger i udkanten af, hvad begrebet demokrati kan rumme, idet bl.a. det forfatningsgivne retssystem og statssystemet hæver sig som autonom magt overfor både den lovgivende og udøvende magt, hvilket sætter snævre grænser for folket som suveræn in casu parlamenternes repræsentation af suveræniteten. I øvrigt det system, som den kommende præsident Trump vil gøre op med ved at styrke præsidentmagten så langt, at det liberale demokratis institutionelle særkende – check and balances – sættes ud af kraft (eller endnu mere ud af kraft).

Det var kombinationen af det liberale demokratis formelle parlamentariske rammer, retssikkerheden og de almindelige borgerlige friheder og lighedsnormen som levet samfundsform i civilsamfundet, der udgjorde de kapitalistiske samfunds styrke efter 2. Verdenskrig og faktisk helt frem til begyndelsen af det 21. århundrede. I den kombination udgjorde partierne, de korporative institutioner og de mange demokratiske styrede civilsamfundsorganisationer grundlaget for et vist deltagelsesdemokrati, demokratiopdragelse og demokratisk politisk socialisering som modvægt til det liberale markedselement i den liberale demokratiopfattelse. Uafgjortheden mellem de to underliggende demokratiopfattelsers virkningskraft hører med til forklaring af de kapitalistiske samfunds evne til at absorbere klasse modsætningerne og fremstille samfundene som moderne afløsere på de ”gamle classesamfund”.

I den periode havde Schumpeter tilsyneladende ikke ret i sin påstand. Men det fik han, i og med arbejderbevægelsen med 70’erne som fødegang op gennem 80’erne kapitulerede overfor den neoliberale offensiv og atomisering af samfundene. Klasseforståelse, samfundsforståelse/bevidsthed blev afløst af markedsforståelse, markedsbevidsthed og dyrkelse af fantomet – individuel suveræniteten. De liberales demokratiopfattelse slog igennem som enerådende fortolkning. Folket som suveræn – endskønt opdelt i konkurrerende klasser – mistede sin reelle betydning. Folket blev til aggregeringen af selvberoende og egoistiske markedsagenter overført til det politiske liv, hvor nyttemaksimering for den enkelte eller atomiserede enheder blev grundlæggende drivkraft. En betydningsfuld konsekvens var, at partierne mistede betydning som andet end kampagnemaskiner. De forskellige

civilsamfundsorganisationer blev til snævre lobbyinstitutioner eller enklaver, og selv om politikudviklingen stadig var klassebestemt, blev den gennemført som designerpolitik – hvor magterobringens målrationalitet var alt afgørende. Det strategiske perspektivs integrative potentialer og funktion blev erstattet af ideale værdipolitiske normer som statisk regulativ orden.

I den forstand har det liberale demokrati efter lanceringen af ”krigen mod terror i 2001” og efter finanskrisen i 2008 gennem de facto dirigisme og frihedsindskrænkninger bidraget til at tømme sit eget grundlag for et levende indhold. Hovedtendensen har været den voksende afstand mellem magtudøvelsen primært repræsenteret af den udøvende magt og sekundært af den lovgivende og de mange underordnede magtorganer og befolkningen. Man kan også tale om de statslige og juridiske magtorganers samt markedets kolonisering af civilsamfundet. Den proces har til stadighed svækket de liberale demokratiers indre idemæssige, moralske og sociale sammenhængskraft. Af samme årsag har borgerne i de fleste Vestlige demokratier oplevet en vækst i antallet af hel- eller halvautoritære love som postuleret nødvendighed for at styre samfundet og neutralisere samfundskonflikternes mangehovedede atomisering.

Autokrati

Som sagt betyder autokrati ikke andet end en-mands- eller få-mandsvælde. Selve begrebet siger ikke noget om, hvorvidt styreformen er tilvejebragt gennem et kup (militærkup eller paladsrevolution), eller om autokratiet udgår fra almindelige valg, hvor eksempelvis et demokratisk valgt parlament har overdraget den udøvende magt til en eller nogle få personer og tillige accepteret en indskrænkning af domstolenes magt og restriktive fortolkning af de forfatningsvedtagne frihedsrettigheder.

Det er således ikke korrekt, som det er gængs for tiden, at definere autokrati som et vilkårligt styre uden forfatning, uden retsstatslige institutioner osv. Hvis vi eksempelvis slår ned på de to mest toneangivende lande ”på den forkerte side” i den nuværende strid om fremtidens organisering af verdensmarkedet – Kina og Rusland – så har begge lande en forfatning. Begge lande har former for parlamenter om end funderet på andre valgsystemer end i de liberaldemokratiske lande. Både Rusland og Kina har relativt uafhængige retssystemer, der aktivt virker også overfor den udøvende magt, og som den udøvende magt står i et vist formelt og moralsk forhold til.

Dertil kommer, at begge lande er indfældet i internationale institutioner (eksempelvis IMF, WTO og G20), hvor de er underlagt bestemte retsnormer og principper (som de overholder).

Det er fuldstændig korrekt, at der i de to nævnte lande hersker en tilstand, hvor forskellige grupper hele tiden kæmper om magten indenfor et stærkt begrænset magtrum, og hvor en opposition af samme grund har vanskeligt ved at opnå tilstrækkelig styrke til at vælte den siddende magt. Men at Putin besidder autokratisk magt i strikt forstand, er en farlig og direkte forkert forsimpning, hvis formål alene er at dæmonisere modstanderen, sterilisere modsætningsbilledet, fjerne ethvert fokus fra eget ståsted (kampen om den politiske magt i de vestlige lande foregår efterhånden også indenfor et snævert magtrum) og acceptere allehånde ibrugtagne midler som legitime.

Styret i Moskva er født ud af det kaos, der herskede under Jeltsins Vestligt støttede "shock therapy". Det liberale demokrati og privatiseringen skulle indføres i Rusland og det øvrige Østeuropa på rekordtid. Det skulle bære de kaotiske økonomier igennem overgangen fra kommandoøkonomi til uhæmmet markedsøkonomi. Resultatet blev derefter. Udbredt fattigdom og opkomsten af et ekstremt grådigt lag af primitive kapitalister – også kaldet oligarker. På intet tidspunkt opnåede de formelle liberaldemokratiske institutioner og daglige politiske liv et folkeligt indhold. Rusland blev om nogen det liberale demokratis Janushoved.

Styreformerne i Rusland og flere af de tidligere Østeuropæiske lande fremstår stadig som kopier af den udvikling, vi har oplevet i Vesten gennem de sidste tyve år, hvor retssystemerne i tiltagende grad politiserer og træder ind på samfundsscenen for at regulere og begrænse folkets magt som suveræn, fordi folkesuverænen gennemrives af indre og ofte ikke synlige modsætninger, som nutidens demokratiske parlamentarisme ikke kan håndtere.

Begrebet autokrati er ovenstående taget i betragtning uegnet til at begribe styret i Rusland, hvis det overhovedet i sin forenkede tomhed er anvendeligt overfor ret mange regimer i dag. Faktisk minder regimet i Rusland mere om "demokratisk bonapartisme", hvor én magtfraktion uden organisk forankring ude i samfundet hele tiden forsøger at holde sig ved magten ved at spille de andre fraktioner ud mod hinanden eller ved at appellere til masseopbakning ved bl.a. at henvise til eksistentiel sikkerhedstrussel og nationalisme. Som sådan er systemets indre sammenhængskraft i Rusland nok skrøbeligt, hvilket først og fremmest hænger sammen med, at der siden opløsningen af Sovjetregimet og indtil Ukrainekrigen kun er udviklet en ufuldendt

kapitalistisk samfundsstruktur, der endnu ikke har formået at frembringe sin egen legitimitet og politisk-ideologisk sammenhængskraft.

Af samme grund kan Rusland ikke sammenlignes med Kina, der med sin lange kamp for at genrejse landet og fastholde kommunistpartiets greb om magten har udviklet en meget kompleks men sammenhængende samfundsstruktur, hvor det enorme kommunistparti og en relativ uafhængig offentlig sektor med mere end 70 mio. ansatte helt åbenlyst befinder sig i én af flere overgangsperioder. Det gennemgående kamptema helt ud i yderste led er; skal Kina liberalisere samfundet yderligere og åbne endnu mere for de frie markeds kræfter, eller skal statsmagten gribe mere regulerende ind både i produktionen, på markedet og indenfor finanssektoren. I Xi Jipeng's formulering gælder det om at generobre velfærdsstaten og fastholde tilknytningen til det åbne internationale samfund som skridt mod socialismen "med særlige kinesiske træk". De perspektiver findes på ingen måde i Rusland. Men i begge lande udfolder der sig vidtgående politisk-teoretiske debatter som i kvalitet ikke står tilbage fra debatklimaet i Europa og USA.

Hvad der overhovedet bringer de to lande og regimer indenfor samme front, hvis det i øvrigt er tilfældet, er nødvendigheden af at skabe især politiske, økonomiske og militære alliancer i bestræbelserne på at imødegå USA's stadigt mere aggressive dominans- og destabiliseringspolitik. Men hvor Xi Jipeng fløjens linje er offensiv, er Putinkredsens defensiv – herunder aggressionen overfor Ukraine. Putin har siden sin magtovertagelse i 1999 i det store og hele ført en defensiv og forsigtig politik overfor Vesten. Hvor de kinesiske magthavere mener at have en ny samfundsform – socialisme med kinesiske træk – at tilbyde verden og især verden udenfor Vestlig dominans, har magthaverne i Moskva først og fremmest det afgørende mål at afvise Nato som sikkerhedstrussel og bevare sin position i det geopolitiske spil. Økonomisk, socialt, politisk og moralsk har Rusland ikke som Kina et historisk fremtidsperspektiv at tilbyde verden udenfor den vestlige verden. Men de to lande har en fællesinteresse i at svække det "kollektiv Vesten" gennem krigen i Ukraine og opbygningen af BRICS+.

Når de to begreber lukker de faktiske bevægelser ude

Den amerikanske politolog Robert A Dahl formulerede i 1975 begrebet "polyarki" som erstatning for begrebet demokrati, da han blandt andet fandt, at det traditionelle liberale demokrati og parlamentarisme var så udvandet som styre- og magtform, at det forekom mere relevant at bruge begrebet – "mange magter", i og med der i dag kan spores klare plutokratiske (rigmandsvælde) træk i mange vestlige demokratier med flere åbne og især

skjulte magtlag. Ingen vil vel benægte, at ejerne af Amazon, Apple, Microsoft, Google, Instagram, Facebook og Musk har enorm politisk indflydelse og magt og i voksende omfang kan styre og begrænse eller udvide den offentlige debat. Og man skal ikke være blind for, at den proces understøttes af dikotomien ”demokratier versus autokratier”, som forstærker indsnævringen af den folkelige udfordring af den udøvende magt og det facto indskrænker de borgerrettigheder, som ud fra egne idealer er den liberale demokratiske parlamentarismes parole og forudsætning.

Siden Sovjetunions opløsning er det i en vis udstrækning lykkedes at løfte klasser og klasseinteresser ud af samfundsdiskursen og erstatte disse grundstrukturer, som nu beskrives som ”konstruktioner”, med det universelle individ som udgangspunkt for handlinger og strukturerende principper i samfundet. Ud af den udvikling er nu vokset en fuldstændig ahistorisk og abstrakt værdiorganisering og tilsvarende sekterisk identitetspolitik. Begge fænomener bidrager som sammenhængende størrelser til yderligere atomisering af de liberale demokratier – til institutionernes tab af autoritet – og øger af samme grund behovet for flere og flere autoritære statslige indgreb. Kort sagt vokser de autoritære tendenser i Vesten med de liberale demokratiers tab af tidligere tiders integrative styrke og parlamenternes rolle som klassernes kompromisinstitution par excellence.

Opråbet om de liberale værdiers universelle gyldighed taber i samme udstrækning i betydning og tiltrækningskraft. Hykleriet og dobbeltmoralen har siden krisen i 2008 plaget Vestens bestræbelser på at fremstille sig selv som globalt og universelt arkimedisk punkt. Indtil da repræsenterede de vestlige liberale demokratier vækst og fremgang i hidtil uset omfang og kunne til en vis grad fremstille sig selv som historiens bølgebryder. Som politisk og moralsk tiltrækningspol, ”hvor alle både blev trukket med op”.

Det er ikke tilfældet længere. Hverken indad til eller på det globale marked kan Vesten med USA ved styrepinden tilbyde verdens befolkninger en rimelig andel i de globale goder.

Det handler imidlertid ikke kun om institutionerne eller magtforskydningen fra parlamenterne til den udøvende magt og domstolene. Nok så meget drejer det sig om den tiltagende opløsning af politik – legitime samfundsinteresser formuleret politisk – i ren teknokratisk styringsteknologi. Tendensen er vokset frem i alle de vestlige lande med liberalt demokrati og parlamentarisme. Det skal forstås i sammenhæng med, at markeds kræfterne og de internationalt stærkeste kapitalkræfter sætter snævre rammer for, hvad

der nationalt kan besluttes rent politisk i en periode, hvor verdensmarkedet næsten kronisk balancerer mellem relativ lav vækst og truslen om nye recessioner.

I modsætning til glidende politikopløsning i de liberale demokratier udspiller der sig betydningsfulde *politiske* kampe mellem forskellige tendenser i Kina. På den ene side en socialistisk demokratitendens, hvor fortalere argumenterer for øget demokratisk indflydelse på især statslige arbejdspladser men i et voksende omfang også på de private. Siden 2023 er der sket en udvidelse af de demokratiske processer på det regionale og lokale niveau og sidst men ikke mindst en demokratisering af kommunistpartiet som en nødvendighed for at imødekomme de mange forskellige linjer og interesser. Samtidig er det ikke nogen hemmelighed, at kommunistpartiets øverste politiske lag og Kinas regering selvfølgelig tilstræber at styre demokratiprocesen. Men den kan ikke undsiges, fordi den politiske ledelses vedtagne kursændring, som i Vesten beskrives som autokratisk, indebærer et vist opgør med en problematisk markedsorientering og en forbrugsfikseret middelklasse, hvor modvægten nu udfolder sig som eksperimentel satsning på "folket" og de forskellige mere eller mindre demokratiske institutioner.

Dikotomien som politikens intellektuelle fængsel

I et interview med Henry Kissinger i Financial Times fremførte interviewer Edward Luce, at Joe Bidens svar på den geopolitiske udfordring som en kamp mellem "demokrati og autokrati" er forkert og ikke giver de rigtige svar. Man kan gå skridtet videre, som vist her, og påstå, at modstillingen, hvis den godtages, spærrer for en kritisk og nøgtern analyse, af de geopolitiske konfliktmønstre, der tegner sig fra Øst til Vest og Syd til Nord.

Valget af de to begreber til at indramme de store konfliktflader på verdensmarkedet giver kun mening som signalmarkører og disciplinerings- og mobiliseringsparoler i en situation, hvor stedfortræderkrigen i Ukraine tilspidser det forhold, at en stor kapitalmagt, USA, med alle midler forsvarer sin og de underordnede Vestlige økonomiers dominante stilling på verdensmarkedet. Fronten er nu for alvor i spil overfor fremtidens udfordrere bl.a. Kina og Indien (og andre BRICS lande), der med anderledes samfundsorganisationer og politisk-ideologiske overbygninger repræsenterer forskellige former for statskonstitueret/reguleret kapitalisme, som alternativ til den/de neoliberale modeller i Vesten, der ikke har kunnet sikre den globale vækst, som den stillede i udsigt for fyrré år siden.

I den kontekst er det farligste aspekt i den primitive modstilling af demokrati og autokrati som platform for den front, som Bidenadministrationen ihærdigt har bestræbt sig på at danne, for så vidt ikke selve frontdannelsen. Men at dikotomien som politisk dominansform lukker for en offentlig debat af alternativer til de vingeskudte og stærkt ulige liberale demokratier endsiges gør det næsten illegitimt at tænke i alternativer.

Dikotomien bliver dag for dag Vestens eget fængsel uanset udfaldet i Ukraine, fordi modstillingens logik nødvendigvis må have som strategisk mål at fjerne de udstillede autokratiske regeringer og de autoritære styreformere, ellers er fronten og dens parole meningsløs. Når demokratiet – hvor upræcist og elastisk det end kan fortolkes – udgør den eneste sande universelle værdi og monument for den historiske udvikling og autokratiet for det modsatte, så kan kampen ikke stoppe. De endeløse krige bliver normen.

Selvfølgelig kan man, som Mette Frederiksen gør, forestille sig, at Vesten gennem en fortsættelse af den alt omfattende konfrontationspolitik kan udkonkurrere de autokratiske regimer geopolitisk og på verdensmarkedet. Den forestilling holder nok ikke så lang tid, nu hvor de europæiske hovedstæder og EU kommissionen efter Trumps valgsejr opruster politisk-økonomisk og militært for at frigøre sig fra USA's dominans eller i det mindste reducere risikoen for at blive ofre for Trumps klassiske del og hersk politik. I det kommende spændingsforhold mellem Trumps USA og Europa er udsigterne til, at Vesten under USA's lederskab vil have den samlede styrke til at dressere bl.a. Kina og Indien til at underlægge sig Vestens ”værdier” og postulerede rangorden ikke overbevisende. Alene af den grund virker Bidens og Mette Frederiksens m.fl. forsimplede ”de gode mod de onde” verdensbillede som en farlig anakronisme.

Venstrefløjens nødvendige kritik

Som under den ”kolde krig” er kravet for kritikken, at den bryder logikken, som ligger indlejret i den militariserede diskurs – sådan som vi oplever den nu i næsten dagligt tilspidset form. Alt er jo tilladt for at holde barbariet nede uanset på hvilken side af grænsen, det kan lokaliseres.

Hvis venstrefløjen i den nuværende situation skal overskride sit eget indre eksil og kognitive paralyse, må den hæve sig op over den stærkt emotionaliserede humanisme- og folkeretsfortolkning – og ikke mindst den liberale demokratiforståelse. Enhver krig og invasion af et andet land er brutal og koster oftest eksorbitant mange og unødige menneskeliv. I alle krige er der omfattende civile tab. I alle krige brydes almindelige humanistiske principper

og almindelige retsprincipper. I alle krige indskrænkes det politiske demokrati og frihedsrettighederne. Krigen er den ultimative undtagelsestilstand. Det kan ikke være anderledes. Sådan gælder det også i den aktuelle situation. Men krige åbner også for nye former for fremtidsorientering. Krigen i Ukraine har om nogen krig åbnet for forestillingerne om en multilateral verdensorden, hvor det kollektive Syd indtager en helt anden rolle end i dag.

Selvfølgelig lider den ukrainske befolkning under Ruslands invasion. Ukrainske og russiske soldater lider. De mest autoritære kræfter i både Rusland og Ukraine styrker deres positioner. Putinadministrationen er under konstant pres fra mere radikale kræfter i den samlede statsadministration og militære ledelse. Men hvis vi overhovedet skal overvinde den situation og bremse de nationalkonservative kræfters vækst i Vesten, må samfundskritikken begynde med et opgør med Bidens primitive frontparole, herunder dæmonisering af samfundsstyrer, der ikke kan indordnes under det liberale demokrati. I modsat fald kan man godt vinke farvel til et muligt socialistisk alternativ. Fra dag et ville en sådan socialistisk bevægelse eller politisk styre få prædikatet – autokrati.

Hvis frontparolen ”demokrati versus autokrati” omvendt bliver til fremtidens tidsånd er perspektivet: en ustabil verdensorden, skrøbelige og flygtige sikkerhedsstrukturer, stedfortræderkrige såvel som faktiske krige, økonomiske krige. Som kulturel nedgøring af hinanden og *opløsning af politik som legitim interessekamp i teknisk og autoritær samfundsstyring*.

Venstrefløjen kommer ingen vegne i den historiske situation, der gestaltes af krigen i Ukraine, hvis den ikke politisk udfordrer det autoriserede demokrati- og autokratbegreb og bryder ud af samfundsdebattens binære fængsel uden horisont udenfor gitteret.

Jan Helbak